

УДК 343.9:343.53

Гега Петро Терентійович –
начальник відділу Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби з організованою злочинністю при Раді національної безпеки і оборони України, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

Щодо стану запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму в Україні

У статті характеризується стан протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму в Україні, пропонуються шляхи підвищення ефективності роботи у цьому напрямі.

Ключові слова: легалізація, відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму, запобігання, протидія.

Постановка проблеми. Протидія легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, є невід’ємною і дуже важливою частиною боротьби з організованою злочинністю, початок якої було закладено Рекомендацією R (80) 10 Комітету Ради Європи про заходи проти обігу й зберігання фондів кримінального походження від 27 червня 1980 р. Цей документ уперше підняв питання проблеми відмивання грошей на міжнародному рівні.

Наприкінці 1990-х початку 2000-х рр. ця проблема стала предметом уваги науковців, учених, правоохоронних і законодавчих органів більшості країн світу.

Не залишилася осторонь цього процесу й Україна. Упродовж останніх років уповноважені органи державної влади проводять активну роботу щодо розвитку національної системи протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Питання щодо запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму в Україні неодноразово були предметом обговорення на круглих сто-

лах, науково-практичних конференціях, засіданнях Ради національної безпеки і оборони України тощо. Цій проблемі присвячена значна кількість наукових праць. Окремі її аспекти у своїх роботах висвітлювали: П. П. Андрушко, Л. І. Аркуша, О. Ф. Бантишев, В. О. Білецький, В. Т. Білоус, С. А. Буткевич, З. С. Варналій, Л. М. Доля, В. С. Зеленський, І. Л. Зелінський, М. І. Камлик, О. Є. Користін, В. В. Лисенко, В. М. Попович, С. С. Чернявський, О. В. Шамара та багато інших вчених.

Значна увага цьому питанню приділяється Верховною Радою України, Президентом України, Кабінетом Міністрів України та суб'єктами державного фінансового моніторингу.

В Україні прийнято цілу низку нормативно-правових актів, спрямованих на запобігання та протидію легалізації (відмиванню) коштів, здобутих злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму, що сприяло прийняттю 28 жовтня 2011 року Міжнародною організацією протидії відмиванню коштів і фінансуванню тероризму (FATF) рішення про виключення України з “чорного списку”. Відповідно до цього рішення, Україна перестала бути об'єктом постійного моніторингу з боку FATF і наразі співпрацює з Комітетом Ради Європи “MONEYVAL” у звичайному режимі.

Метою статті є висвітлення стану протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму в Україні, внесення пропозицій щодо підвищення ефективності роботи у цьому напрямі.

Виклад основного матеріалу. В національному законодавстві засади протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, уперше були закладені в 1995 році із встановленням кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних від незаконної торгівлі наркотиками (Кримінальний кодекс України від 28 грудня 1960 р. було доповнено статтею 229-12 “Використання коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів”) [1].

Статтею 209 Кримінального кодексу України, прийнятого у 2001 році, передбачено відповідальність за легалізацію (відмивання) грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом, до якої 16 січня 2003 р. з метою приведення українського кримінального законодавства у відповідність з міжнародними рекомендаціями, зокрема підпункту б) ст. 6 Конвенції про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом [2], внесено зміни та передбачено відповідальність за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Проте, основні засади щодо протидії легалізації (відмиванню) були закладені лише Законом України “Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом” від

28 листопада 2002 р. [3]. У подальшому Указ Президента України “Про заходи щодо розвитку системи протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансування тероризму” від 22 липня 2003 р. № 740 визначив основні напрями розвитку системи боротьби з відмиванням коштів в Україні.

У серпні 2005 р. розпорядженням Кабінету Міністрів України № 315-р було схвалено Концепцію розвитку системи протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансування тероризму на 2005–2010 рр.

У травні 2010 р. прийнято нову редакцію Закону України “Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму”[4], який забезпечив імплементацію в національне законодавство вимог Сорока рекомендацій і Дев’яти спеціальних рекомендацій щодо боротьби з фінансуванням тероризму Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів (FATF), Конвенції ООН про боротьбу з фінансуванням тероризму, а також Директиви Європейського Парламенту та Ради Європи 2005/60/ЄС від 26 жовтня 2005 р. про запобігання використанню фінансової системи для відмивання коштів і фінансування тероризму.

З метою правильного й однакового застосування судами законодавства про відповідальність за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, Пленум Верховного Суду України прийняв Постанову від 15 квітня 2005 р № 5 “Про практику застосування судами законодавства про кримінальну відповідальність за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом” [5].

Відповідно до законів України “Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму”, “Про банки і банківську діяльність” Національним банком України розроблено та схвалено постановою Правління Національного банку України від 30 квітня 2002 р. № 164 Методичні рекомендації з питань розроблення банками України програм з метою протидії легалізації, (відмиванню) грошей, отриманих злочинним шляхом, а постановою Правління Національного банку України від 14 травня 2003 р. № 189 затверджено “Положення про здійснення банками фінансового моніторингу”[6], яке передбачає запровадження банками ідентифікації і вивчення клієнтів, оцінки та управління ризиками легалізації кримінальних доходів або фінансування тероризму, порядок виявлення сумнівних операцій і осіб, які їх здійснюють, або осіб, пов’язаних зі здійсненням терористичної діяльності, та порядок надання інформації стосовно таких операцій спеціально уповноваженому органу виконавчої влади з питань фінансового моніторингу.

На виконання вимог Закону України “Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму” наказами Держфінмоніторингу від 25 грудня 2009 р. № 182 затверджено Типології легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом “Властивості та ознаки операцій, пов’язаних з відмиванням коштів шляхом зняття готівки. Тактичне дослідження та практичне розслідування” [7] та від 3 серпня 2010 р. № 126 затверджено “Критерії ризику легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму”.

Розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 11 листопада 2010 р. № 857 затверджено Положення про застосування запобіжних заходів щодо країн, які не виконують або неналежним чином виконують рекомендації міжнародних, міжурядових організацій, задіяних у сфері боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму.

У березні 2011 р. розпорядженням Кабінету Міністрів України № 190-р схвалено Стратегію розвитку системи запобігання й протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму на період до 2015 р., метою якої є: реалізація державної політики у сфері запобігання й протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, спрямованої на запобігання виникненню передумов для відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, забезпечення удосконалення законодавства у цій сфері діяльності та мінімізації ризиків використання фінансової системи України для легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом; гармонізація національної системи запобігання і протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму з міжнародними правовими стандартами; підвищення співпраці й постійний інформаційний обмін з органами виконавчої влади, іншими державними органами – суб’єктами державного фінансового моніторингу, а також міжнародними організаціями в зазначеній сфері; дотримання та неухильне виконання вимог законодавства щодо діяльності спеціально визначених суб’єктів первинного фінансового моніторингу тощо.

23 травня 2013 р. прийнято Закон України № 314-VII “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб”, який набирає чинності 1 вересня 2014 р. Цим Законом внесено зміни до Кримінального кодексу України, який доповнено Розділом XIV-1 “Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб”, зокрема, визначе-

но підстави застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру в разі вчинення її уповноваженою особою злочину, передбаченого ст.ст. 209, 306 КК України.

Проте, незважаючи на вжиті в Україні організаційні та практичні заходи щодо запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і, визнаючи безумовну методичну й практичну цінність напрацювань щодо формування і розбудови антилегалізаційної системи, ситуація з протидією легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, залишається складною, про що свідчать статистичні дані щорічного зростання кількості виявлених таких злочинів і сум завданих ними збитків.

Так, за 9 місяців 2013 р. лише слідчими органів внутрішніх справ розпочато досудове розслідування у 285 кримінальних справах, пов'язаних з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом, у тому числі, 218 – за ст. 209 “Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом”, 66 – за ст. 306 “Використання коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, прекурсорів, отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів” та 1 – за ст. 209-1 “Умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму” Кримінального кодексу України. Установлена сума доходів, здобутих злочинним шляхом, сягає понад 570,3 млн грн [8].

За оцінками експертів міжнародної неурядової організації Tax Justice Network, з України за роки незалежності лише в офшорні зони виведено 167 млрд дол. США, значну частину з яких перераховано на рахунки “фірм-пустышок” [9]. Сам факт наявності витоку капіталу з України є індикатором необхідності здійснення відповідних змін у державній економічній політиці. Спроби обмежити обіг грошей поза банками за допомогою лише адміністративного тиску і таким чином вирішити проблему боротьби з відмиванням є неефективними і свідчать про необхідність створення сприятливих умов для обігу грошей на основі врахування інтересів власників коштів. Уведення більш суворого режиму обігу готівкових коштів в Україні, (прийняття постанови правління Національного банку України від 6 червня 2013 р. № 210 “Про встановлення граничної суми розрахунків готівкою”) [10], на думку ряду експертів, не тільки не сприятиме протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, а, навпаки, штовхатиме до вчинення дій, спрямованих на приховування перерахувань готівкових коштів на суму понад 150 тис. грн (щоб не сплачувати банку відсотки за такі оборудки). Разом з тим, обмеження розміру розрахунків готівкою є виправданим і дієвим заходом, оскільки основним пробле-

Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)

ним питанням української економіки залишається великий обсяг готівкового обігу, що полегшує приховування фактів легалізації коштів, здобутих злочинним шляхом.

В Україні вжито відповідних заходів, спрямованих і на запобігання та протидію фінансуванню тероризму. Кримінальний кодекс України доповнено статтею ст. 209-1. "Умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму". Це зроблено згідно з вимогами другої рекомендації "Криміналізація фінансування тероризму або відмивання грошей" Дев'яти спеціальних рекомендацій FATF щодо боротьби з фінансуванням тероризму, відповідно до якої кожна країна повинна криміналізувати фінансування тероризму, терористичних актів і терористичних організацій, і такі злочини мають кваліфікуватися базованими на злочинах із відмивання грошей [11]. До країн, що не вживають необхідних заходів у цьому напрямі, міжнародні організації, такі як FATF, Егмонтська група, Міжнародний валютний фонд тощо, можуть застосувати певні санкції. Незважаючи на це, окремі фахівці висловлюють сумніви щодо доцільності у чинному КК України такої норми, оскільки існують різні підходи до проблеми фінансування тероризму в цілому. Одні зазначають, що методи використання фінансових систем терористичними групами не відрізняються від інших злочинних угруповань. Інші вказують, що фінансування тероризму часто не потребує легалізації (відмивання), оскільки отримані злочинним шляхом кошти безпосередньо передаються терористам у вигляді готівки. Однак, зарубіжний досвід свідчить, що для живлення терористичної діяльності часто використовується певна фінансова інфраструктура, яка здатна накопичувати кошти, створювати фонди. Поповнення фондів може бути також коштами, одержаними безпосередньо від підприємницької діяльності членів терористичних організацій та фінансування з цілком легальних джерел.

Одним із чинників, який ускладнює виявлення факту фінансування тероризму, є відносно малий розмір залучених коштів, тому переказ їх із офіційних джерел практично не підпадає під ознаки сумнівних операцій. Підтвердженням цьому є лише поодинокі викриті злочини, відповідальність за які передбачено ст. 209-1. "Умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму".

З метою посилення протидії та вдосконалення системи запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму доцільно було б розробити та прийняти закони України:

– щодо внесення змін до ст. 216 Кримінального процесуального кодексу України в частині віднесення здійснення досудового розслідування злочинів, відповідальність за які передбачено ст. 209 Кримінального кодексу України, слідчим того органу, до підслідності якого відноситься злочин, у зв'язку з яким почато досудове розслідування, оскільки така практика фактично вже діє в Україні;

– про організаційно-правові основи міжнародного співробітництва у сфері протидії злочинності, в основу якого покласти вимоги міжнародних угод, зокрема: Європейської конвенції про взаємну допомогу в кримінальних справах і Додаткового протоколу до неї; Європейської конвенції про видачу правопорушників і Додаткових протоколів до неї; Страсбурзької конвенції та Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, і про фінансування тероризму.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України “Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів” та Закону України “Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними” : Закон України від 15 лют. 1995 р. № 64/95–ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 10. – Ст. 64.

2. Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, від 8 листоп. 1990 р. // Офіц. вісн. України. – 1998. – № 13. – С. 304.

3. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму : Закон України від 28 листоп. 2002 р. № 249–IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 1. – Ст. 2.

4. Про внесення змін до Закону України “Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму” : Закон України від 18 трав. 2010 р. № 2258–VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 29. – Ст. 392.

5. Про практику застосування судами законодавства про кримінальну відповідальність за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 15 квіт. 2005 р. № 5 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

www.scourt.gov.ua/clients/vsen.nsf/0/138C87FEC7462E87C3257.

6. Про затвердження Положення про здійснення банками фінансового моніторингу : Постанова Правління Національного банку України від 14 трав. 2003 р. № 189 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

zakon.rada.gov.ua/go/z0381-03.

7. Типології легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом “Властивості та ознаки операцій, пов'язаних з відмиванням коштів шляхом

Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)

зняття готівки. Тактичне дослідження та практичне розслідування” / [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

www.sdfm.gov.ua/articles.php?cat_id=114&art_id=1890&lang=uk...

8. Звіт про рух проваджень, пов'язаних з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом, що знаходилися в провадженні органів внутрішніх справ за 9 міс. 2013 р. Форма F-169 / Міністерство внутрішніх справ України. – К. : МВС України.

9. Коммерсантъ.ru. Новости online. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kommersant.ru/doc/1986374>.

10. Про встановлення граничної суми розрахунків готівкою : Постанова правління Національного банку України від 6 черв. 2013 р. № 210 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

zakon.rada.gov.ua/go/z1109-13.

11. 9 спеціальних рекомендацій FATF по боротьбі з фінансуванням тероризму. Протидія тероризму : Нормативні документи щодо організації протидії фінансування тероризму [Електронний ресурс] / Державна служба фінансового моніторингу України. – Режим доступу :

www.sdfm.gov.ua/articles.php?cat_id=237&art_id=220&lang=uk.

В статье характеризуется состояние противодействия легализации (отмыванию) доходов, полученных преступным путем, и финансированию терроризма в Украине, предлагаются пути повышения эффективности работы в этом направлении.

In the article the state of counteraction legalization (laundering) of profits getting by the criminal way and financing of terrorism in Ukraine is characterized, the ways to improve the efficiency are proposed.

Стаття надійшла до редакції журналу 15 листопада 2013 року.